

lyek nem kedveztek a szerzetesrendeknek, a vizitátor továbbra is aktívan részt vett a rend tevékenységében egészen 1931-ben bekövetkezett haláláig.

A kötet egyik legnagyobb érdeme, hogy több szempontból is betekintést nyújt az első világháború során a balkáni hadszíntéren zajló eseményekbe. Egyrészt kronologikus sorrendben alapos áttekintést nyújt az itt zajló hadműveletekről, miközben nem feledkezik meg a szélesebb kontextusba helyezésről sem, vagyis rendszeresen összefoglalja a többi hadszíntér fejleményeit is, ami már önmagában is hasznos forrássá teszi. Másrészt a vizitátor politikai és katonai körökbe való bejárásának köszönhetően számos fontos döntés hátterét is részletesen bemutatja, amelyek egyébként rejtve maradnának a korszak iránt érdeklődő olvasók előtt. Ilyenek például a Keleti Hadsereg parancsnoki posztján vagy a görög királyi trónon lezajlott személycseréket megalapozó döntések ismertetései, amelyek a nemzetközi nagypolitika kulisszái mögé engednek betekintést az olvasóknak. Mindemellett meg kell említeni azokat a történelmi epizódokat is, amelyek az egyházi személy szemszögéből kerülnek bemutatásra, mint például a különböző nemzetiségű és vallású katonák nyughelyéül szolgáló temető létrehozásának nehézségei, vagy az évek óta hazautazási lehetőség nélkül harcoló csapatok romló morálja, amely esetenként már a katonák parancsmegtagadását is maga után vonta.

A mű értékét emeli, hogy számos illusztrációt tartalmaz, amelyek segítségével a fontosabb történelmi szereplők közelebb kerülnek az olvasóhoz, ugyanakkor egy tárgy- és névmutató megkönnyítené a téma iránt érdeklődők számára az adott helyek és személyek gyors megtalálását a szövegben. Mindezzel együtt a könyv fontos forrás egy olyan első világháborús hadszíntér eseményeinek jobb megismeréséhez, amelynek az elmúlt száz évben sajnálatosan kevés figyelmet szenteltek a kutatók.

Bene Krisztián

BOKODI-OLÁH GERGELY

NEMZETŐRSÉG 1956

(Argumentum Kiadó, Budapest, 2016. 209 o. ISBN 978-963-446-780-9)

A nemzetőrség történetével mindeddig csak érintőlegesen foglalkoztak az 1956-os forradalomról szóló szakkönyvek. Bokodi-Oláh Gergely kötete pótolja ezt a hiányt, mivel többéves kutatást követően jelentette meg disszertációját az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára.

A puha fedelű, igényes tördelésű könyv borítóján egy nemzetőrökről készült fénykép látható, s stílusosan vezeti a szemet a piros cím, a fekete-fehér kép és az oldal alján futó vékony zöld csík hármassága. A hátoldalon lévő fülszöveg jól tájékoztatja az olvasót, de a címloldalról átlógó képrészlet, mivel megtöri az oldal egységét, elmaradhatott volna.

A bevezetőből megtudhatjuk, hogy kiadását megelőzte a 2009 és 2014 között a nemzetőrségről tartott konferenciasorozat, melynek a szerző egyik fő szervezője volt, és ő szerkesztette az évente *Nemzetőrjelvény* címmel kiadott konferenciaköteteket. Ezek a tanácskozásokon a budapesti, valamint minden megye nemzetőrségéről és az országos szervezésről is hangzottak el előadások, melyek nagyon jó alapot jelentettek egy átfogó kutatáshoz és a témában való elmélyüléshez. Bokodi-Oláh Gergely munkáját segítette

továbbá, hogy a szervezési munka során megismerhette Király Bélát, és a konferenciákon beszélgethetett a volt nemzetőrökkel és a téma megyei kutatóival.

A hivatkozások között többször is megtalálhatóak a konferenciakötetek, de nemcsak ezek eredményeit használta fel, hanem minden megye tekintetében visszanyúlt a levéltári forrásokig és önálló kutatásokat végzett. Járt az Allambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában és a Hadtörténelmi Levéltárban, emellett felhasználta a szakirodalom korábbi eredményeit is. A témában való széleskörű tájékozottságát bizonyítja a bibliográfia 80 tétele, valamint a több mint 700 hivatkozás. A jó stílusú, igényes fogalmazású munkában nincsenek az olvasást zavaró elírások, nyomdai hibák sem, egyedül a számok írása következtelen, mivel hol számmal, hol betűvel szerepelnek.

A kötet felépítése jól áttekinthető, a bevezetés után a nemzetőrségek létrejötte előtti állami rendfenntartást, majd a nemzetőrségek megszületésének előzményeit és budapesti megalakulásukat mutatja be. Ezt követi a könyv legnagyobb részét – több mint felét – kitevő fejezet a vidéki nemzetőrségek létrehozásáról és működéséről, végül a nemzetőrségek központi irányításának megszervezésével és összegzéssel zárul a kötet. Ezt két rövid szerzői összefoglaló kíséri, egy magyar, egy pedig angol nyelven, amit a rövidítésjegyzék és részletes bibliográfia egészít ki, mely a témában való további tájékozódást segíti. Ezen célból készült a személy és helynévmutató is, melyek révén kézikönyvként is jól használható, mivel könnyedén meg lehet benne találni az egyes települések nemzetőrségére vonatkozó információkat.

A bevezetőben a könyv létrejöttének és a témával kapcsolatos kutatásainak történetét ismerteti, valamint felteszi azokat a kérdéseket, melyek megválaszolására törekszik: milyen szerepet játszottak a nemzetőrök az '56-os forradalom és szabadságharcban? Betöltötték-e funkciójukat, biztosították-e a közrendet? Mi volt Király Béla szerepe? Mennyiben azonosíthatók a nemzetőrök a szabadságharcosokkal? Ezután *Előkép* címmel, szintén a bevezető részeként kapott helyet az 1848-as nemzetőrség története, melyet már alaposan feldolgoztak. A szerző ezt csak a szükséges mélységben, és elsősorban az 1848-as és az 1956-os nemzetőrség közötti összefüggések tekintetében vizsgálja. Majd egy historiográfiai áttekintés következik, ahol részletesen vázolja Horváth Miklós és Szokolczai Attila eddigi kutatásainak eredményét. Rámutat a köztük lévő véleménykülönbségre is, hogy a nemzetőrség Budapesten a szabadságharcosokból szerveződött, vagy azok inkább a kormány rendfenntartó alakulataiként jöttek létre.

Az első fejezetben a hatalom arra irányuló kísérletéről olvashatunk, hogy egy rendőrség által irányított nemzetőrséget hozzanak létre a rendszer megvédésére és a rend fenntartására. Az erre felállított Katonai Bizottság azonban nem tudta ellátni a feladatát, hogy felfegyverezze a számára megbízható párttagokat és a munkásságot. Ezután fejti ki Kopácsi Sándor és a SZOT által elfogadott javaslatot, mely szerint a munkásokat, az egyetemistákat és az értelmiségieket is várták a nemzetőrségbe.

Végül a rendőrségi és egyetemi nemzetőregységek, valamint a munkásosztatok megalakítását is felvázolja. Megállapít egy nagyon fontos különbséget: míg a rendőrséggel hajlandóak voltak tárgyalni és együttműködni a szabadságharcosok, addig az államvédelmi dolgozókkal nem, ellenük mindvégig harcoltak.

A hatalom reakcióinak vizsgálata után a második részben a civil társadalom fővárosi kezdeményezéseibe nyújt betekintést. Először röviden ismerteti az országos politikának

a nemzetőrségre vonatkozó eseményeit, majd rávilágít arra az ellentétre, hogy míg a kormány a fegyverletételhez kötötte a szovjet csapatok távozását, addig a felkelők a szovjetek távozásához a fegyverletételt. Logikusan felépítve mutatja be azt, hogyan kötött megállapodást Király Béla és Nagy Imre, valamint hogyan igyekezett Maléter Pál közvetíteni a két fél között, hogy megszülessen az egység a szabadságharcosokkal, melynek révén ők is bekapcsolódhattak a nemzetőrség tevékenységébe. Ezután tér rá a fővárosi nemzetőrség egységeire, kerületenként tárgyalva az eseményeket. Ezek során mindvégig arra törekszik, hogy elválassza a kiegészítő parancsnokság által behívottakat és a szabadságharcosokat, valamint arra is, hogy idézzon a személyes visszaemlékezésekből. Ezek révén az olvasó közelebb kerülhet az eseményekhez, rálátva egy-egy nemzetőr helyzetére.

Nagyban segíti az események közötti tájékozódást a szöveg tördelése, hogy minden budapesti kerület és az ezeken belüli fontosabb helyszínek is külön bekezdést alkotnak. A fejezetet a nemzetőrségre vonatkozó létszámadatok zárják. Esetleg még hasznos lett volna egy Budapest térkép vagy táblázat, hogy egységben láthassuk a nemzetőrségek fővárosi központjait.

Ezek után érkezik el a könyv leghosszabb, harmadik részéhez, melyben a vidéki nemzetőrségek történetével foglalkozik. Mivel az évente megjelenő konferenciakötetek tanulmányaiiban már részletesen megírták a meghívott előadók az egyes megyék eseményeit, így csak azok rövid, tömör összefoglalására és levéltári forrásokkal, valamint interjúkkal való kiegészítésére törekszik. A személyes visszaemlékezések, például Sárbogárd, Gellénháza vagy Berettyóújfalú esetében még inkább közel hozzák az olvasóhoz az eseményeket. Ebben a fejezetben szerepel a kötet egyik legfontosabb megállapítása is, mely szerint míg a fővárosban a szabadságharcosokból lettek a nemzetőrök, addig vidéken a nemzetőrökből lettek a szabadságharcosok.

A nemzetőrségek mellett a katonai alakulatok helyzetéről is áttekintést ad, melyek nagyban befolyásolták az egyes nemzetőrségek megalakulását. Kitér a sortűzekre, valamint a megtorlás eseményeire is, így az olvasó teljes képet kaphat az adott megyéről. Továbbá nagyon informatív az is, hogy minden megyénél lábjegyzetben szerepel, hogy összesen hány településen alakult meg a nemzetőrség. Ez az információ kerülhetett volna akár a főszövegbe is, hiszen a megyei elemzések alapját képezi. A megyei nemzetőrségek közötti összefüggésekre és hasonlóságokra a fejezet végén, *Közös vonások* címmel tér ki. Itt foglalja össze a létrehozásuk okairól, megalakulásukról, tagságukról, működésükéről, feladataikról, fegyverhasználatukról és feloszlásukról rendelkezésre álló információkat.

A könyv negyedik, utolsó fejezetében a központi irányítás létrejöttéről, valamint Király Béla szerepéről olvashatunk. A forrásokat felhasználva mutatja be azt, hogyan integrálta Király Béla a különböző elképzeléseket: Nagy Imre nyilatkozatát, a már meglévő nemzetőr egységeket, a rendőrséget, a katonaságot és a szabadságharcosokat. Kulcsfontosságú felismerés volt a későbbi parancsnok részéről, hogy olyan vezetőséget javasolt, melyet a nemzetőrök és a szabadságharcosok is elfogadtak, továbbá, hogy az elképzelést Nagy Imrével is egyeztetette. Így biztosította az október 31-én a Kilián lakatnyában megalakított Forradalmi Karhatalmi Bizottság legitimációját, melynek alakuló ülését részletesen és érzékletesen ismerteti Bokodi-Oláh Gergely.

Mindezek mellett nagy előnye a fejezetnek, hogy a történeteket Király Béla szemszögéből is újratárgyalja, ezzel azonban nem törli meg az események sorát, mivel ez a rész a fejezet végén található. Király Bélának valóban kulcsszerepe volt a nemzetőrség megszer-

vezésében, ugyanakkor kicsit túlzásnak tűnnek a pozitív jelzők: határozottság, magabiztosság, önbizalom és bátorság.

Mindvégig nagyon informatívak és értékesek a szerző által írt összegzések, melyek rávilágítanak az összefüggésekre és felvázolják az egyes események mögött a jellemző tendenciákat. Ugyanakkor nagyon jól kihasználta a lábjegyzetek adta lehetőségeket is: idézte az elemzett szövegeket, valamint bővebb tájékoztatást nyújtott az események háttéréről, mellyel hitelesítette a főszövegben tett megállapításait. Bemutatta más történészek nézeteit, s világos, logikus érveléssel fejtette ki saját álláspontját.

A könyv mellékleteként esetleg bekerülhettek volna még a konferencia kiadványaiból a megyei, városi nemzetőrnévsorok, és szerepelhetne néhány nemzetőrökről készült fénykép is. Mindezen apróságok felsorolása a recenzens kötelessége, hiányuk azonban nem von le a kötet értékéből, melyet a történészek és a téma iránt érdeklődők egyaránt használnak forgathatnak.

Marschal Adrienn

MAGYAR OKTÓBER

(magyaroktober.hu)

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc online térképes adatbázisa

Az Országos Széchenyi Könyvtár (OSzK) szándéka egy olyan új virtuális közgyűjtemény létrehozására irányult, amely tartalmazná különböző levéltárak, könyvtárak, kutatóintézetek, sajtó- és filmarchívumok 1956-os vonatkozású dokumentumait. A jelenlegi verzió azonban alapvetően a Magyar Nemzeti Filmarchívum és az Open Society Archives digitalizált filmjeire, a Fortepan fényképeire, a Szabad Európa Rádió hanganyagaira épül. A honlap felsorolja a további közreműködő intézményeket is, ezek közül az Associated Press feldolgozott filmjei érdemelnek említést. A gyűjteményhez elvileg várják további közgyűjtemények csatlakozását is – ezzel a felhívással elkerülve, hogy a használó számon kérje a többi szóba jöhető adatörző hely (Magyar Nemzeti Múzeum, Hadtörténeti Múzeum, Budapest Főváros Levéltára fényképgyűjteményei) és azok anyagának hiányát. A munkában közreműködő munkatársak között többen az OSzK 1956-os Intézet dolgozói, de maga a könyvtári osztály nincs nevesítve, mint létrehozó.

Az online adatbázisban térkép alapján, illetve szabad szavas kereséssel lehet kutatni. A térkép a Google közismert szolgáltatására épül, méretaránya tetszőlegesen módosítható. A térképen láthatjuk, hogy az adott földrajzi helyhez hány filmrészlet, illetve fénykép tartozik. Túl nagy nagyítás esetén azonban a filmek, fotók ikonja „elcsúszik”, a valódi helytől elszakad. Minden filmhez, fényképhez tartozik egy szűkszavú szöveges leírás is. A szerkesztők feltüntették azokat a kulcsszavakat is, amelyek szerintük a leginkább jellemzőek az adott dokumentumra.

Az egy helyszínhez köthető filmeket összekapcsolták, így gyakran különböző archívumokban őrzött, olykor pár másodperces felvételrészletek kerültek egymás mellé. Zavaró, hogy ezeknek a snitteknek a vetítése egymás után történik, és nehéz visszaállni mondjuk egy nyolc részből álló sorozatnak a felhasználó figyelmét felkeltő harmadik részére.

Minden fotónak, filmrészletnek van egy kissé általánosnak tűnő címe. Ezt azért érdemes a felhasználónak lejegyeznie, mert ezek a dokumentumok nem rendelkeznek egyedi azonosítóval, tehát a visszakeresésük igencsak nehézkes. Érdemes lett volna egy négy-